

ΑΝΘΙΜΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΕΚΛΟΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Ἀνθίμου ἑνὸς τῶν διαπρεπῶν ἱεραρχῶν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐλαχίστας ἔχομεν εἰδήσεις. Τούτου ἕνεκεν ἐνόμισα ἐπιβεβλημένον νὰ συναθροίσω διὰ φωτογραφιῶν τὰ σωζόμενα ἔργα αὐτοῦ ὡς καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν νὰ προσπαθῆσω, ὅπως ἐξακριβώσω τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν βίον καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ.

Τὰ σωζόμενα ἔργα τοῦ Ἀνθίμου, ὡς καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς αὐτόν, εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

1. «Λόγος εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Ἀνθιμον, ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, τὸν ὁμολογητὴν».

Ἄρχ. Τῶν διηγήσεων ἐκεῖνας μᾶλλον θαυμάζουσιν οἱ ἄνθρωποι.

Περιέχεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 243 κώδικι τῶν Παρισίων Coislin¹ καταλαμβάνων τὰ φύλλα 191^α - 204^β.

2. «Λόγος τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἀνθίμου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλάδος καὶ προέδρου Κρήτης, τοῦ νέου ὁμολογητοῦ, πρὸς τινὰ Ἰωσήφ μοναχόν, ἐκδοθεὶς ἐκ Λάκκου, ἐταῖρον καὶ συμπολιτὴν αὐτοῦ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος προόδου καὶ ὡς παρ' ἑαυτοῦ ὁ υἱὸς οὐκ ἔχει τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ ἐπίλογος μετ' εὐχῆς ὑπὲρ εἰρήνης καὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν».

Ἄρχ. Καλῶς ἐρευνᾶν τὰς Γραφὰς ὁ Κύριος ἐνετείλατο καὶ μὴ παροδικῶς ἀναγινώσκειν αὐτάς.

Περιέχεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 30 (C. 3. 16) κώδικι τῆς ἐν Ῥώμῃ «Bibliotheca Angelica» καταλαμβάνων τὰ φύλλα 352^α - 358^β (πρβλ. Piccolomini, Index codicum Craecorum bibliothecae Angelicae ἐν Studi Italiani di filologia classica τόμ. Δ'. (1896) σ. 64ἔ.).

¹ Συγγραφεὺς τοῦ λόγου τούτου εἶναι ὁ Κωνσταντινουπόλεως Νεῖλος (1379 - 1387). Ὁ κώδιξ ἔχει γραφῆ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα καὶ περιέχει πλείστα ἔργα τοῦ Νεῖλου Κωνσταντινουπόλεως (πρβλ. καὶ Κρουμβάχερ - Σωτηριάδου, Ἱστορ. τῆς Βυζ. λογοτ. τόμ. Α'. σ. 351). Ἐν τινι καταλόγῳ χειρογράφων τῆς μεγίστης Λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἁγίου Ὁρους, ἐκδοθέντι ὑπὸ τοῦ Σάθα (Μεσαιων. βιβλ. τόμ. Α'. σ. 273) ἀναγράφεται «Νεοφύτου Κεραμέως Λόγος εἰς Ἀνθιμον Ἀθηνῶν τὸν ὁμολογητὴν». Ὁ λόγος οὗτος, ὡς ἠδυνήθηεν νὰ ἐξακριβώσω, δὲν ὑπάρχει πλέον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς ταύτης.

3. «Λόγος ἕτερος, ὁπότεν ὁ μητροπολίτης Ἄνθιμος τῆς φρουρᾶς ἐξῆλθεν».

**Αρχ.* Χρέος ἐστὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα πᾶσι κοινὸν τοῦ προσφέρειν ἕκαστον τῷ οικείῳ δεσπότη.

Περιέχεται ἐν τῷ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθμὸν 30 κώδικι τῆς ἐν Ῥώμῃ βιβλιοθήκης Angelica, καταλαμβάνων τὰ φύλλα 3^β - 5^β.

4. «Τοῦ αὐτοῦ (Ἄνθιμου) πρὸς τὸν αὐτὸν Ἰωσήφ ἐπιστολὴ ἐκ Λάσκου»¹.

**Αρχ.* Τίς μοι δώη τοῖς σοῖς, ὦ μακάριε, κἄν μικρὸν ἐφηρηθῆναι λόγοις.

Περιέχεται ἐν τῷ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθμὸν 30 κώδικι τῆς ἐν Ῥώμῃ βιβλιοθήκης Angelica καταλαμβάνουσα τὰ φύλλα 358^β - 359^α.

5. «Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἄνθιμου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ προέδρου Κρήτης, τοῦ ὁμολογητοῦ, λόγος εἰς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

**Αρχ.* Δαυὶδ ὁ θεοπάτωρ καὶ βασιλεὺς καὶ προφήτης γράφει οὕτως ἐν τοῖς ψαλμοῖς.

Περιέχεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 229 κώδικι Miscell. τοῦ Ὁξωνίου καταλαμβάνων τὰ φύλλα 129^α - 136^β (πρβλ. Coxe, Catal. cod. man. bibl. Volsbeianae μέρος πρῶτον 1853 σ. 782 ἀρ. 12)².

Ἐκδίδων κατατέρω τὸν ἀνέκδοτον³ τοῦτον λόγον τοῦ Ἄνθιμου εἰς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, παρατηρῶ ὅτι σφάλματά τινα τοῦ κειμένου διώρθωσα, θεωρήσας περιττὸν νὰ ἀναφέρω αὐτά. Παρατηρῶ ἔτι ὅτι ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως, καθ' ἣν ὁ Θεὸς γινώσκει τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου γινώσκοντος ταῦτα ὡς τοιαῦτα. «Ὁ Θεὸς δὲ οὕτως βλέπει πάντα καὶ ὅσα ἐγένοντό ποτε καὶ ὅσα γίνονται σήμερον καὶ ὅσα μέλλουσιν ὑπάρξαι ἕστερον, καθὼς βλέπει ὁ ἀνθρώπος τὰ γινόμενα ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ οὕτως προγινώσκει ὁ Θεὸς τὰ μέλλοντα ὑπάρξαι»

¹ Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα ὅτι ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 30 κώδιξ τῆς βιβλιοθήκης Angelica τῆς Ῥώμης ἔχει γραφῆ, πλὴν τῶν φύλλων 197-203, διὰ χειρὸς τοῦ Ἰωσήφ Φιλάργη ἀπὸ τοῦ 1393-1394, ὅστις εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων περιεχομένων ἐν αὐτῷ. Ἐν φύλλῳ 117^β ἀναγινώσκομεν «Διηρημευέθησαν δὲ ἐν τῷ Κωφηνίῳ ὄρει ἐν τῇ μονῇ τῶν τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν παρὰ Ἰωσήφ τοῦ Φιλαργίου, τοῦ τῆς αὐτῆς μονῆς κτήτορος ἐν εἴει ΓϞΑ' (=1393) ἰνδ. α' μηνί Φεβρουαρίῳ ἰθ' ἡμέρῃ δ' τῆς α' ἔβδομάδος τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς», καὶ ἐν φύλλῳ 138^β «ΓϞΒ' (=1394). Καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς τοῦ ἡμετέρου Ἄνθιμου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, τοῦ ἔχοντος ἀλληλογραφίαν πρὸς τὸν Ἰωσήφ Φιλάργη».

² Ὁ λόγος οὗτος μένει κολοβός, καθόσον ἐν φύλλῳ 136^β ἔχουσι γραφῆ δέκα καὶ τέσσαρες στίχοι μόνον, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τοῦ φύλλου 136^β ὡς καὶ τὸ 137^α ἔχουσι μείνει ἄγραφα.

³ Ἐλάχιστα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἔχει ἐκδώσει ὁ Σπ. Λάμπρος ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν (τόμ Α'. σ. 116).

ἕστερον, καθὼς γινώσκει ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνα, ἅπερ ἐγένοντο πρὸ αὐτοῦ καὶ ὑπάρχουσιν ἀληθῆ καὶ ὁμολογούμενα» (φύλ. 131^α)¹. Ἄξια ἐπίσης προσοχῆς εἶναι ἡ συλλογιστικὴ ἀπόδειξις αὐτοῦ περὶ τοῦ καλοῦ τοῦ γάμου «εἰ γὰρ κακὸς ὑπῆρχεν ὁ γάμος, οὐκ ἂν ὁ Χριστὸς κατεδέξατο γεννηθῆναι ἀπὸ σαρκὸς ἀνθρωπίνης, ἐπειδὴ δὲ ἐγεννήθη, φανερόν ὑπάρχει ὅτι καὶ τὸν γάμον τίμιον ἔχει» ὡς καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ γραφικοῦ χωρίου «οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐγκαμίζονται» (Ματθ. 22, 30) διὰ τοῦ «οὔτε λαμβάνουσιν οἱ ἄνδρες εἰς γάμον γυναῖκας, οὔτε ἀπὸ γάμου χωρίζονται» (φύλ. 135^α καὶ β)². Τέλος παρατηρῶ ὅτι τὸ ὕφος καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ παρόντος λόγου τοῦ Ἀνθίμου διαφέρουσι τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἄλλων συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ δὴ τοῦ λόγου αὐτοῦ περὶ τῆς προόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὸ ὕφος καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ παρόντος λόγου εἶναι ἀπλούστερα. Καὶ δύναται μὲν νὰ ἐξηγηθῇ ἡ διαφορὰ αὕτη ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ θέματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν δύο λόγων, πάντως ὅμως εἶναι ἄξια προσοχῆς.

*Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἀνθίμου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ προέδρου Κρήτης, τοῦ ὁμολογητοῦ, λόγος εἰς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δέσποτα*³.

Δαυὶδ ὁ θεοπάτωρ καὶ βασιλεὺς καὶ προφήτης γράφει οὕτως ἐν τοῖς
 5 Ψαλμοῖς: «Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος. Ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφραν-
 θῶμεν ἐν αὐτῇ». Σκοπήσωμεν δὲ ἡμεῖς, ἀδελφοί, περὶ ποίας ἡμέρας ὁ προ-
 φῆτης λέγει ὅτι ἐποίησεν αὐτὴν ὁ Κύριος. Ἔρα περὶ τίνος τῶν ἡμερῶν τοῦ
 χρόνου, ἃς ποιεῖ ὁ ἥλιος ἀνατέλλων καὶ δύνων ἢ περὶ τίνος ἄλλης νοουμένης
 καὶ οὐχ ὀρωμένης ἡμέρας; Καὶ ἐὰν νοήσωμέν τινα τῶν ἡμερῶν τῶν τοῦ χρό-
 10 νου μέλλομεν δόξαι ὅτι μίαν μόνην ἡμέραν ἐποίησεν ὁ Κύριος, τὰς δὲ ἄλλας
 ἡμέρας οὐδὲν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀλλ' ἕτερός τις, ὅπερ ἐστὶ κακὸν καὶ ὀλέ-
 θριον. Πάσας γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ χρόνου ὁ Θεὸς ἐποίησεν αὐτάς. Πῶς λοιπὸν
 ὁ προφήτης περὶ μιᾶς λέγει τὸν λόγον τοῦτον; Καὶ προσέχετε, ἀδελφοί μου,
 ὅτι οὐ περὶ μιᾶς τῶν ἡμερῶν τοῦ χρόνου λέγει ὁ προφήτης τὸν λόγον, ἀλλὰ
 15 περὶ τῆς ἐνοσάρκου οἰκονομίας καὶ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν λόγον τοῦτον ὁ προφήτης φησὶν, ἣν καὶ εορτάζο-
 μεν καὶ πανηγυρίζομεν καὶ μεγαλύνομεν σήμερον. Διατί δὲ ἡμέραν αὐτὴν
 ὀνομάζει; Διότι πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Χριστὸν ἦν ὁλος ὁ κόσμος ἐσκοτι-
 σμένος ὡς ἐν νυκτὶ βαθεῖα καὶ ἀσελήγῳ· καὶ γὰρ ὡσπερ ἐν τῇ νυκτὶ καὶ τῷ

¹ Οὕτω λύει ὁ Ἀνθίμος τὸ καὶ σήμερον ἀπασχολοῦν τοὺς δογματικούς ζητήματα περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γνώσεως τῶν παρελθόντων καὶ μελλόντων, δεχόμενος ὅτι ταῦτα γινώσκει ὁ Θεὸς ὡς παρόντα.

² Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ συλλογιστικὴ ἀπόδειξις οὐδὲν ἀποδεικνύει, τὸ δὲ ἐγκαμίζονται δὲν δηλοῖ «ἀπὸ τοῦ γάμου χωρίζονται».

³ Ἐλλείπει τὸ εὐλόγησον.

σκότει οὐδὲν δύνανται οἱ ἄνθρωποι, ἵνα γνωρίζῃ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, οὕτως ἠγνόησεν ὁ κόσμος τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν, τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ ἐφαντάσθη καὶ ἐνόμισεν ὅτι ὁ ἥλιος ὑπάρχει ὁ Θεὸς ἢ ἢ θάλασσα καὶ τοσοῦτον ἐπλανήθησαν καὶ ἐσκοτίσθησαν οἱ ἄνθρωποι ὅτι καὶ ἄλογα ζῶα καὶ πέτρας καὶ ξύλα προσεκύνησαν ὡς Θεούς. Ἐπειδὴ οὖν 5 πρῶτον ἐφάνη ὁ νόμος καὶ αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν, ὥσπερ ὄρθρος, ἔπειτα ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀπὸ τῆς νοητῆς ἀνατολῆς τῆς παναγίας παρθένου καὶ Θεοτόκου καὶ ἠῦγασε τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τῆς θεογονίας, διὰ τοῦτο ἡμέραν ὀνομάζει τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. Ἄλλ' ὁρᾶτε καθαρώτερον τὴν ἡμέραν, ἣν ὁ Κύριος ἐποίησεν. Ὡσπερ 10 ὁ ἥλιος οὗτος ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς καὶ λύει τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ ἐξεγείρει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ ὕπνου καὶ διεγείρει τούτους πρὸς ἐργασίαν τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων καὶ πάλιν ἀπέρχεται εἰς τὴν δύσιν καὶ οὕτω τὴν ἡμέραν ἐργάζεται, καθὼς ὑπάρχει παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τεταγμένος, οὕτως ἐγεννήθη καὶ ἀνέτειλε καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ ἡλίου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς 15 Χριστός ἀπὸ τῆς λογικῆς ἀνατολῆς, τῆς παναμώμου Θεοτόκου, ἣν καὶ ὁ προφήτης Ἀββακούμ θαιμὰν καὶ ἀνατολὴν ὀνομάζων οὕτω φησὶν· ὁ Θεὸς ἀπὸ θαιμὰν ἤξει. Καὶ ἔδωκε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ τὰ προστάγματα τοῖς ἀνθρώποις, ἅτινα ὑπάρχουσι τὸ φῶς, καθὼς φησιν Ἡσαΐας· «διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς» καὶ ἔλυσε τὴν νύκτα καὶ τὸ σκότος τῆς ἀγνωσίας τοῦ 20 Θεοῦ καὶ ἐξήγειρε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ ὕπνου τῆς ῥαθυμίας καὶ τῆς κακοφροσύνης καὶ διήγειρεν αὐτοὺς πρὸς ἐργασίαν πάσης ἀγαθῆς πολιτείας, ἣτις ὑπάρχει χρήσιμος καὶ ἀναγκαῖα τοῖς ἐργαζομένοις αὐτὴν πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου ζωῆς. Καὶ τοῦτο δὲ βλέπετε ὅτι ὁ ἥλιος οὗτος, τὸ ποίημα τοῦ Θεοῦ, μικρὰν καὶ σύντομον ἐργάζεται τὴν ἡμέραν, ἀσθενῆς καὶ ἀδύνατος 25 ὑπάρχων ὡς δοῦλος, ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ τοῦ ἡλίου δεσπότης, ἀφοῦ ἐγεννήθη καὶ ἀνέτειλε καὶ ἐφάνη ἀπὸ τῆς πανενδόξου Θεοτόκου τριάκοντα καὶ τρεῖς χρόνους μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναεστράφη καὶ πάλιν ἔδν καὶ ἐκρύβη ὑπὸ τὴν γῆν, ὅτε ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Καὶ πάλιν ὁ μὲν ἥλιος οὗτος διὰ τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ πολλάκις ἀνατέλλει καὶ δύνει, διότι οὐδὲν 30 δύνανται καὶ μετὰ τὴν δύσιν ἵνα φωτίζη, ἀλλ' ἠνίκα κρυβῆ καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ συναπέρχεται καὶ πάλιν γίνεται σκότος, ὁ δὲ ἰσχυρὸς καὶ παντοδύναμος Κύριος ἅπαξ ἀνέτειλε καὶ ποιήσας μίαν ἡμέραν τριάκοντα καὶ τριῶν χρόνων ἔδν μὲν καὶ ἐκρύβη σωματικῶς, τὸ δὲ φῶς τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ πάντοτε ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ λάμπει καὶ οὐκέτι ἔχει χρεῖαν, ἵνα πάλιν ἀνατέλλῃ 35 καὶ δύνῃ. Διατί δὲ οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος Δαυὶδ ὅτι αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ποιήσιν μέλλει ὁ Κύριος ὕστερον μετὰ πολλοὺς χρόνους, ἀλλ' εἶπεν· ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ὥσπερ ἂν εἰ προέλαβε καὶ ἐγένετο· καὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ ὑπῆρχε πρὸ χρόνων πολλῶν πρότερον τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ὕστερον μετὰ πολλοὺς χρόνους ἐγεννήθη ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ ὁ Χριστὸς καὶ ἠῦγασε τὸ φῶς 40

καὶ ἡ ἡμέρα τῆς θεογνωσίας. Πῶς ὡς παρελθούσης καὶ ἤδη γεγεννημένης μνημονεύει τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας; Καὶ προσέχετε παρακαλῶ· πᾶς ἄνθρωπος τὰ ἅπερ γίνονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐκεῖνα βλέπει καὶ τὰ γενόμενα ὄπισθεν αὐτοῦ ἢ καὶ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι αὐτὸν παρ' ἄλλων ἀκούει καὶ μαν-
5 θάνει αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ δὲ μέλλοντα, ἅτινα βούλεται ποιήσῃν ὁ Θεὸς μετὰ πολλοὺς χρόνους οὐδὲν δύναται ἄνθρωπος ἵνα προγινώσκῃ αὐτὰ, ὁ Θεὸς δὲ οὕτως βλέπει πάντα καὶ ὅσα ἐγένοντό ποτε καὶ ὅσα γίνονται σήμερον καὶ ὅσα μέλλουσιν ὑπάρξῃν ὕστερον, καθὼς βλέπει ὁ ἄνθρωπος τὰ γινόμενα ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ οὕτως προγινώσκει ὁ Θεὸς τὰ μέλλοντα
10 ὑπάρξῃν ὕστερον, καθὼς γινώσκει ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνα, ἅπερ ἐγένοντο πρὸ αὐτοῦ καὶ ὑπάρχουσιν ἀληθῆ καὶ ὁμολογούμενα. Ἐπειδὴ οὖν ὁ προφήτης οὕτως προεγίνωσκεν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν, ὡσπερ ἂν ἐγένετο πρὸ πολλῶν χρόνων πρὸ τοῦ γεννηθῆναι αὐτόν, διὰ τοῦτο εἶπεν· ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος καὶ οὐδὲν εἶπεν ἦν μέλλει ποιήσῃν, αὕτη ἡ
15 ἡμέρα, ἡγουν ἡ γέννησις καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἦν ἐποίησεν, ἡγουν ἦν μέλλει ποιήσῃν ὁ Κύριος, ἡγουν ὁ δεσπότης Χριστός. Ἐνόμισαν δὲ τινες ἄσεβεῖς ἄνθρωποι, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐδὲν ὑπῆρχε πρότερον, πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, ἀλλὰ τότε, ὅτε ἐγεννήθη ἀπὸ τῆς πανάγου Μαρίας ἐγένετο ἀρχὴν καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγον ὅτι ὑπάρχει δοῦλος καὶ κτίσμα καὶ ποίημα τοῦ Θεοῦ μὴ νοούν-
20 τες οἱ ἄθλιοι ὅτι ὁ Χριστὸς λόγος ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ποτὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἔλειπεν, ἀλλὰ πάντοτε ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, οὐδὲν δὲ ἐφαίνετο πάντοτε, ἀλλὰ κεκρυμμένος ὑπῆρχε καὶ ὅταν ἠθέλησε, τότε ἦλθε καὶ κατώκησεν ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς παναγίας παρθένου καὶ ἔσαρκώθη καὶ τότε ἐγεννήθη καὶ ἐφάνη μετὰ τῆς σαρκὸς ἐξ αὐτῆς. Καὶ
25 πάλιν ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ὁ Χριστὸς ἕως τότε ἔζη, ἕως ὅτε ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε καὶ πλέον οὐδὲν ζῆ. Ἡμεῖς δὲ ὁμολογοῦμεν ὅτι καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν πάλιν ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ πάλιν μέλλει ἔλθειν ἵνα κρίνῃ καὶ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς νεκρούς. Δεύτερον δὲ ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
30 στός. Τὸ πρῶτον ἐγεννήθη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων δίχα μητρὸς ὡς Θεὸς καὶ τὸ δεύτερον ἐγεννήθη, καθὸ ἄνθρωπος, ἐκ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως δίχα πατρὸς. Ὡσπερ δὲ ἡ πρώτη γέννησις αὐτοῦ ὑπάρχει ὑπὲρ τὴν γνῶσιν τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὕτως ὑπάρχει καὶ ἡ δευτέρα γέννησις αὐτοῦ ὑπὲρ τὴν γνῶσιν
35 καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὡσπερ ἐκεῖνη ἡ πρώτη ὑπάρχει ἐκ μόνου πατρὸς ἀνάρχου, οὕτως ἐστὶν καὶ ἡ δευτέρα αὕτη ἐκ μόνης μητρὸς ἀφθόρου. Ἐορτάζομεν δὲ σήμερον ἡμεῖς τὴν δευτέραν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, ὅτε ἐγεννήθη ἀπὸ τῆς παρθένου μητρὸς καὶ δίκαιον ὑπάρχει ἵνα πληρώσωμεν τὴν συμβουλήν καὶ τὴν παραίνεσιν καὶ τὴν ἐντολήν τοῦ προφήτου, μᾶλλον
40 δὲ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐλάλει ἐν τῷ στόματι τοῦ προφήτου. Τί δὲ λέγει καὶ

ὀρίζει ὁ Θεός; Ἴνα ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ καὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἣν ἐποίησε σήμερον. Ὅποιαν δὲ εὐφροσύνην καὶ ὁποιαν ἀγαλλίασιν ἀγαπᾷ ὁ Θεός; Οὐχ ἵνα γελῶμεν, οὐχ ἵνα μεθύωμεν, οὐχ ἵνα σωματικῶς καὶ σαρκικῶς ἐορτάζωμεν καὶ πανηγυρίζωμεν ἐν πορνείαις καὶ μοιχείαις καὶ παντοίαις ἀκαθαρσίαις, καθὼς ἐώρταζον καὶ ἐπανηγύριζον οἱ 5 προσκυνοῦντες τὰ εἰδῶλα, ἀλλὰ καθὼς πρέπει τοῖς χριστιανοῖς, καθὼς ἀρμόζει, ἵνα ἐορτάζωσιν οἱ ἅγιοι καὶ ἵνα τιμῶσι καὶ δοξάζωσι τὸν γεννηθέντα Χριστὸν σήμερον ἐν ψαλμωδίαις, ἐν προσευχαῖς, ἐν νηστείαις, ἐν ἐλεημοσύναις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτου καὶ ἀληθινῆ, ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἀγιασμῷ ψυχῆς καὶ σώματος, ἐν ἀληθείᾳ. 10 Καὶ καθὼς ὕμνησαν αὐτὸν οἱ ἄγγελοι χαίροντες καὶ ἀγαλλόμενοι ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐπὶ τῷ κατελθόντι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑμνήσωμεν αὐτὸν λέγοντες σὺν ἐκείνοις· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, ὅτι διὰ τοῦτο κατῆλθεν, ἵνα ἀναβιάσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν. 15 Προσδράμωμεν πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστὸν, καθὼς οἱ ποιμένες προσέδραμον πρὸς αὐτὸν μετὰ σπουδῆς, καὶ προσκυνήσωμεν αὐτὸν μετὰ τῶν μάγων ἀποβαλλόμενοι καὶ ἀποφεύγοντες τὰς γοητείας καὶ τὰς μαγείας, καθὼς κατήγγισαν ταῦτα καὶ ἐμίσησαν ἀπὸ ψυχῆς καὶ ἐκεῖνοι, ἀροῦ τὸν Χριστὸν προσεκύνησαν, καὶ μηδεὶς πρὸς μάγους καὶ γόητας προστρεχέτω, μηδὲ μισθοὺς 20 αὐτοῖς δίδτω, ἵνα ἐνεργῶσι τὴν ἀσέβειαν ταύτην, ὅτι τὸν διάβολον προσκυνοῦσι καὶ λατρεύουσι ὡς Θεὸν κἄν προσκυνοῦσιν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν, διὰ τὸ ἀρέσκειν τοῖς ἀνθρώποις, κἄν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν ἁγίων ὀνομάζουσι πρὸς ἀπάτην τῶν προσερχομένων αὐτοῖς ἀθλίων καὶ ἐλεινῶν καὶ χωρικῶν ἀνθρώπων· εἴτι 25 γὰρ ἐνεργοῦσιν ἀπὸ ἐνεργείας τοῦ σατανᾶ γίνεται καὶ εἴ τις αὐτοῖς προσέρχεται καὶ δίδωσιν αὐτοῖς μισθόν, ἵνα τὴν ἀσέβειαν ταύτην ἐνεργῶσι, μετὰ τοῦ διαβόλου εἰς τὴν γέεναν τοῦ πυρὸς κατακριθῆσεται, ἵνα κολάζεται εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Εἴ τις προστρέχει τοῖς μάγοις καὶ γόησι, κἄν ἄνδρες ὑπάρχωσι κἄν γυναῖκες, ὑβρίζει τὸν Χριστὸν καὶ προτιμᾷ τὸν Ἀντίχριστον 30 καὶ ἔσται ἡ μερὶς αὐτοῦ μετ' ἐκείνου καὶ μηδὲ εἰς ἐκκλησίαν τολμήσει ἵνα εἰσέλθῃ, εἰ μὴ κλαύσει καὶ μετανοήσῃ γνησίως πρότερον. Προσάξωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς δῶρα τῷ γεννηθέντι Χριστῷ σήμερον, καθόσον εὐπορεῖ καὶ δύναται ἕκαστος, ὃ μὲν δότω ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῶν χρημάτων αὐτοῦ ποῦ μὲν τοῖς πένησιν ἐλεημοσύνην, ποῦ δὲ εἰς ἐκκλησιῶν ἀνοικοδομὴν καὶ εὐπρέπειαν καὶ 35 θυσίαν. Καθὼς καὶ ἐκεῖνοι οἱ μάγοι τῷ Χριστῷ χρυσίον προσέφερον, δῶμεν καὶ ἡμεῖς αὐτῷ χρυσίον ὡς βασιλεῖ καὶ δεσπότη πάσης βασιλείας καὶ αὐθεντείας. Δῶμεν αὐτῷ λίβανον ὡς Θεῷ εἰς θυμίαμα· τῷ Θεῷ γὰρ τὸ θυμίαμα πρέπει. Οὐ μόνον τὸ αἰσθητὸν καὶ ὁρώμενον τοῦτο θυμίαμα, ὃ προσφέρομεν ἐν τοῖς θείοις ναοῖς, ἀλλὰ προσευχὴν μάλιστα καθαρὰν ἀπὸ καρδίας μεμιγμέ- 40

νην μετὰ δακρῶν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν προσαγομένην, καθὼς και
 λέγομεν μετὰ τοῦ Δαυὶδ κατευθυνθήτω ἡ προσευχὴ ἡμῶν ὡς θνυμίαμα ἐνώ-
 πιόν σου Κύριε, καθὼς και οἱ μάγοι λίβανον τῷ Κυρίῳ προσέφερον. Προσ-
 ἀξωμεν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν σμύρναν σὺν τοῖς μάγοις, ἦν προσέφερον αὐτῷ
 5 ἐκεῖνοι αὐτίκα γεννηθέντι τὸν θάνατον αὐτοῦ προμηνύοντες· τοὺς νεκροὺς
 γὰρ μετὰ σμύρνης ἐνεταφίαζον οἱ Ἰουδαῖοι. Διότι γοῦν ἐβούλετο τὸ ἀποθα-
 νεῖν ὁ Κύριος ὕστερον και ὡς νεκρὸς ἐνεταφιασθῆναι και ἐναλειφθῆναι μετὰ
 τῆς σμύρνης, ἐκίνησε τὰς καρδίας τῶν μάγων ἐκείνων και τὴν σμύρναν προσ-
 ἔφερον. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀντὶ τῆς σμύρνης, ἣτις ὑπάρχει πικρὰ και κολλητικὴ,
 10 προσάξωμεν τῷ γεννηθέντι Χριστῷ τὴν ἀγάπην, ἣτις συγκολλᾷ και συνδεσμεῖ
 ἡμᾶς τῷ Θεῷ και τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν, προσάξωμεν δὲ και τὴν νηστείαν και
 ἀγρυπνίαν και πᾶσαν ἄλλην ἀσκητικὴν κακοπάθειαν, ἣτις πικραίνει και
 ταπεινοῖ και ξηραίνει ἡμῶν τὰ σώματα. Προσάξωμεν τῷ Χριστῷ ἐλεημο-
 σύνην, τὴν παντὸς χρυσοῦ τιμιωτέραν και προτιμοτέραν· εἴ τις γὰρ ἀνθρω-
 15 πος ἀγαπᾷ τὸ χρυσίον, οὐ δύναται ποτε ἵνα γένηται ἐλεήμων, εἰ δὲ μισήσει
 τὸ χρυσίον και σκορπίσει αὐτὸ εἰς τοὺς πένητας, ἀγοράζει δι' αὐτοῦ τὴν
 ἐλεημοσύνην και ταύτην διδοὺς τῷ Θεῷ και βασιλεῖ τῶν αἰώνων εὐρίσκει
 πρὸς αὐτὸν παρησίαν και τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀντὶ ταύτης λαμβάνει
 παρὰ τοῦ Θεοῦ. Προσάξωμεν τῷ Θεῷ σωφροσύνην και καθαρότητα ψυχῆς και
 20 σώματος, τῷ καθαρῷ και ὑπεραγίῳ Θεῷ, τῷ καθαρῶς και ἀπαθῶς και ἀφθό-
 ρως ἐκ τῆς καθαρᾶς και πανάγνου Μαρίας σήμερον γεννηθέντι, διὰ τοῦτο γὰρ
 ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ἐκ παρθένου, ἵνα τὴν παρθενίαν ἡμᾶς διδάξῃ και τὴν
 σωφροσύνην οὐ διὰ λόγου ἀλλὰ δι' ἔργου, ὅπερ μάλιστα διεγείρει τοὺς διδα-
 σκομένους πρὸς μίμησιν. Ἐκ παρθένου ἐγεννήθη και παρθένον πάλιν τὴν
 25 ἰδίαν μητέρα ἐφύλαξεν. Ἐκ παρθένου ἐγεννήθη και αὐτὸς παρθένον τὸ
 πανάχραντον και παντὸς ἁγιασμοῦ ὑπεράγιον αὐτοῦ σῶμα ἐτήρησεν. Ἄλλὰ
 και τὸν σεμνὸν γάμον και ἀμίαντον τιμᾷ ὁ Χριστὸς διὰ τῆς οἰκείας γεννήσεως,
 διότι ἀπὸ γυναικὸς ἐγεννήθη. Εἰ γὰρ κακὸς ὑπῆρχεν ὁ γάμος, οὐκ ἂν ὁ
 Χριστὸς κατεδέξατο γεννηθῆναι ἀπὸ σαρκὸς ἀνθρωπίνης, ἐπειδὴ δὲ ἐγεννήθη,
 30 φανερὸν ὑπάρχει ὅτι και τὸν γάμον τίμιον ἔχει. Ἄλλως τε και τὸν ἐν Κανᾷ
 γάμον αὐτὸς ἠλόγησε και διὰ θαύματος μεγάλου αὐτὸν ἐδόξασε ποιήσας
 τὸ ὕδωρ οἶνον. Τιμᾷ οὖν και τὸν γάμον, ἀλλὰ προτιμοτέραν ἔχει τὴν
 παρθενίαν, διότι ὁ γάμος ἀνθρώπινον ἔργον και φυσικὸν τῇ σαρκὶ ὑπάρχει
 και ἀντὶ τῆς ἀθανασίας και ἀφθαρσίας ἔδωκεν αὐτὸν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώ-
 35 ποις, ἵνα κατὰ διαδοχὴν πάντοτε οἱ ἀνθρώποι διαμένωσιν, ἡ δὲ παρθε-
 νία ἀγγελικὸν ἔργον ὑπάρχει, και ὑπὲρ τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην. Καὶ
 ὁ μὲν γάμος ἄχρι τῆς παρούσης ζωῆς ἐνεργεῖται, ἡ δὲ παρθενία και ἐν τῷ
 παρόντι και πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι διαμένει, καθὼς εἶπεν
 ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε λαμβάνουσιν οἱ
 40 ἄνδρες εἰς γάμον γυναῖκας, οὔτε ἀπὸ γάμου χωρίζονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγε-

λοι Θεοῦ, ἤγουν ἐν παρθενίᾳ διάγοντες. Ἐν σπηλαίῳ γεννᾶται ὁ Κύριος ταπεινῶ καὶ πενιχρῶ, ἵνα τὸν ἄνθρωπον σπήλαιον γενόμενον καὶ κατοικητήριον τοῦ ληστοῦ καὶ ἀνθρωποκτόνου διαβόλου, τοῦ δεινοῦ καὶ παμπονήρου διαβόλου, ναὸν καὶ οἶκον ποιήσῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐξελάσας πρότερον καὶ ἐκσπηλαιώσας ἀπ' αὐτοῦ τὸν ἐχθρόν, τὸν ἀλαζόνα καὶ ὑπερήφανον, καὶ ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς τὴν πτωχείαν καὶ τὴν ταπεινώσιν. Ἐν φάτνῃ ἀλόγων ζώων ἀνεκλήθη καὶ ἐτέθη ὡς νήπιον, ἵνα ἡμᾶς τῆς νηπιοφροσύνης καὶ μωρίας καὶ ἀλογίας ἀπολυτρῶσται. Νέον βρέφος ὠράθη, ἵνα καθάρῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης πονηρίας καὶ παλαιότητος καὶ ποιήσῃ νέους καὶ ἀκάκους καὶ . . .

Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ